

Nowe dane o występowaniu *Sympetrum pedemontanum* (ALLIONI, 1766) (*Odonata, Libellulidae*) na Północnym Podlasiu

Cezary BYSTROWSKI

Instytut Badawczy Leśnictwa, Zakład Ochrony Lasu, Sękocin Las, 05-090 Raszyn
e-mail: C.Bystrowski@ibles.waw.pl

WSTĘP

Spośród 10 gatunków z rodzaju *Sympetrum* NEWMAN, 1833, stwierdzonych na terenie Polski, *Sympetrum pedemontanum* (ALLIONI, 1766) bez trudu można odróżnić dzięki brązowym przepaskom występującym na końcach skrzydeł u przedstawicieli obu płci. W pełni wybarwione samce mają czerwony odwłok i ciemnoczerwony tułów, samice są zaś żółtawo-miodowe. Jest więc to bardzo charakterystyczna ważka, łatwa do rozpoznania nawet przez niespecjalistów.

W Europie *S. pedemontanum* występuje głównie na terenach wyżynnych i górskich. Zasięg gatunku obejmuje północną część Włoch, wschodnią Szwajcarię, Austrię, południowe Czechy, Słowację, północną część Rumunii i Ukrainę. Pojedyncze stanowiska odnotowano w Hiszpanii, Francji, Holandii, Belgii, Niemczech, na obszarze byłej Jugosławii oraz w Bułgarii i Turcji (ASKEW 1988). Wszędzie jednak jest to gatunek występujący lokalnie i wyspowo (BERNARD, ŁABĘDZKI 1993).

W Polsce wykazywano go dość często z południa kraju (MIELEWCZYK 1978; SAWKIEWICZ, ŻAK 1966; BUCZYŃSKI 1995, 1998). Rzadko stwierdzany był natomiast na Niżu Polskim. Dotychczasową wiedzę o występowaniu *S. pedemontanum* w północnej części Polski podsumowują BERNARD i ŁABĘDZKI (1993). Praca ta była inspiracją do napisania niniejszego artykułu i opublikowania nowych informacji na temat występowania omawianego gatunku na Północnym Podlasiu.

METODYKA I MATERIAŁ

W niniejszej publikacji „Północne Podlasie” jest traktowane jako region geograficzny, powierzchniowo odpowiadający Nizinie Połnocnopodlaskiej (KONDRACKI 2002). Jego północną granicę wyznacza zasięg ostatniego zlodowacenia i przebiega ona w przybliżeniu od Kolna w kierunku Rajgrodu i dalej po północnym skraju Kotliny Biebrzańskiej do granicy państwa.

Zachodnia granica przebiega wzdłuż Pisy, po wschodnim skraju Równiny Kurpiowskiej, następnie prawym zboczem doliny Narwi w rejonie Łomży i dalej wschodnim skrajem wału Czerwonego Boru do Bugu. Granica południowa biegnie prawym zboczem doliny Bugu w kierunku Brześcia, a za wschodnią przyjęto granicę państwa.

Dane do niniejszej pracy były zbierane przez autora w ciągu ostatnich 12 lat (1990–2001), głównie na obszarze środkowego odcinka Doliny Narwi. Systematyczne obserwacje prowadzono jednak tylko w latach 1991–1992 na wybranych powierzchniach w Narwiańskim Parku Krajobrazowym (obecnie Narwiański Park Narodowy) oraz pod Tykocinem. Kontrole liczebności oraz odłowy imagines różnych gatunków ważek prowadzono nad wytypowanymi fragmentami zbiorników wodnych. W roku 1991 dane były zbierane na różnych stanowiskach w odstępach dwutygodniowych, od czerwca do połowy sierpnia, natomiast w roku 1992 od połowy maja do końca sierpnia. Na każdym stanowisku notowano występowanie gatunków oraz ich liczebność, w przypadku gatunków pospolitych były to jedynie liczby orientacyjne.

Pozostałe dane pochodzą z mniej systematycznych eksploracji lub pojedynczych pobytów w różnych częściach Podlasia, głównie w Puszczy Białowieskiej, Puszczy Knyszyńskiej (okolice Supraśla, Krynek i Knyszyna) oraz na Bagnach Biebrzańskich (basen środkowy i południowy), podczas których ograniczano się jedynie do notowania pojedynczych obserwacji rzadko spotykanych ważek. Niektóre stwierdzenia zostały udokumentowane poprzez fotografowanie obserwowanych osobników, natomiast z reguły nie prowadzono odłowów imagines dokumentujących występowanie danego gatunku.

W kolekcji autora znajdują się dwa dowodowe egzemplarze *S. pedemontanum* – 2 ♂♂ oraz 2 exx. (1 ♂, 1 ♀) zostały przekazane w 1992 roku do zbiorów Narwiańskiego Parku Krajobrazowego wraz z niepublikowanym opracowaniem tej grupy owadów, dokumentującym prace prowadzone w latach 1991–1992 (BYSTROWSKI 1992).

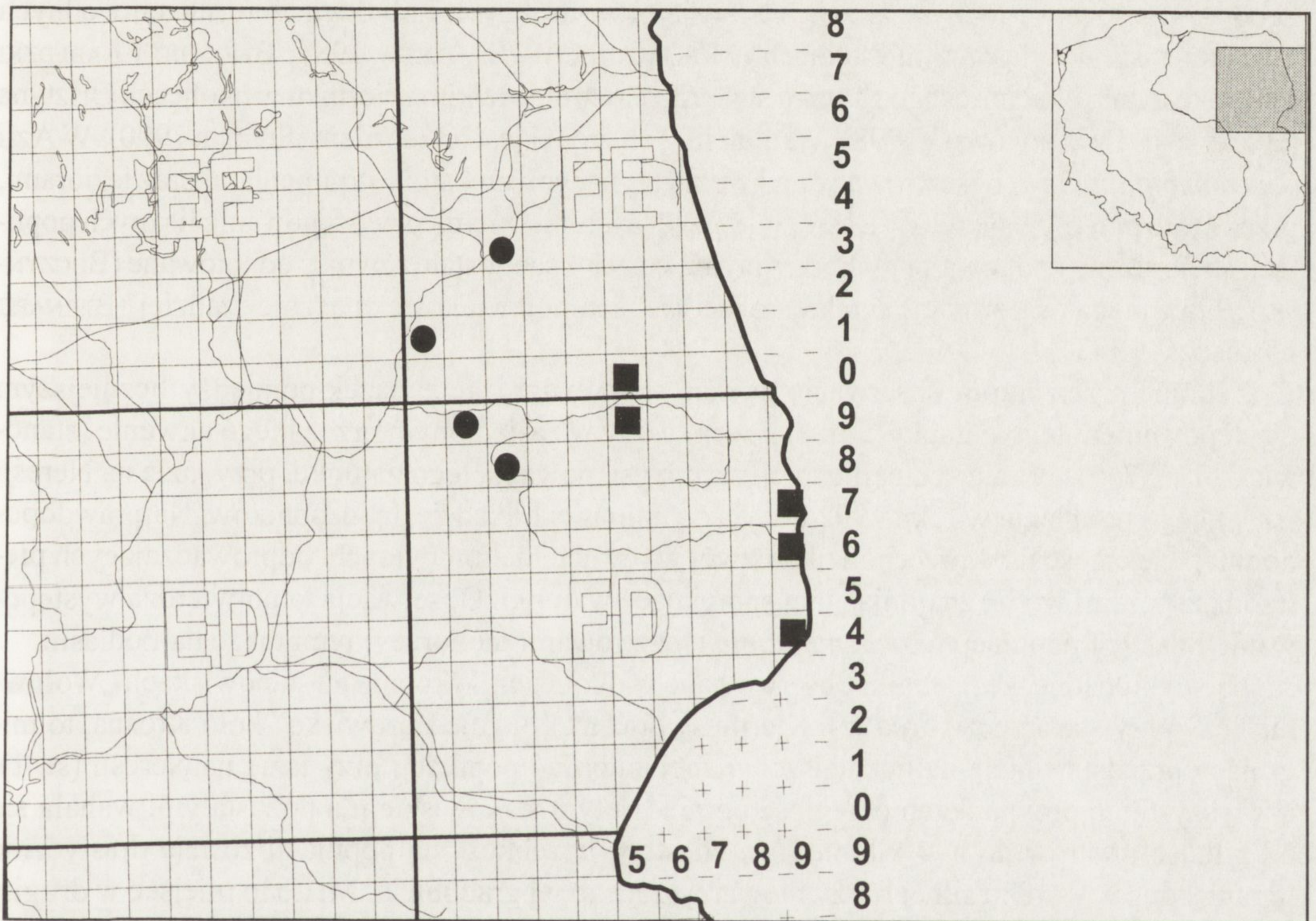
WYNIKI I DYSKUSJA

Stwierdzenia *S. pedemontanum* odnotowane przez autora na Podlasiu*:

1. Tykocin, nad Nereślą – prawobrzeżnym dopływem Narwi (FD19), 26 VII 1991 – 7 exx. świeżo przeobrażonych z wyraźnie wiotkimi i błyszczącymi skrzydłami; 26 VIII 1991 – 8 ♂♂ – przy jazu na nasypie; 15 VII 1992 – ok. 30 exx., większość świeżo przeobrażonych; 2 IX 1993 – 3 ♂♂. Omawiany gatunek obserwowano w bezpośrednim sąsiedztwie wybudowanego pod koniec lat 70-tych jazu na Nereśli. Świeżo przeobrażone osobniki stwierdzano w sąsiedztwie rowów nawadniających okoliczne łąki wodą piętrzoną przez zapory jazu.
2. Tykocin, „Wołownia” – starorzecze Narwi ok. 300 m na N od jazu na Narwi (FD19), 26 VII 1992 – 3 ♂♂ obserwowane wzdłuż starorzecza; 25 VIII 2001 – 2 ♂♂ i 1 ♀.
3. Tykocin – sad w zachodniej części miejscowości (FD19), 26 VIII 2001 – 1 ♂ i 1 ♀.
4. Kiermusy, starorzecze ze źródłiskiem (FD19), 8 VIII 1992 – 1 ♀.
5. Krosno, „Bagno Żurawisko” – zmeliorowane torfowisko (FD19), 26 VIII 1991 – 1 ♂.
6. Pańki, (Narwiański PN) – przepust wodny na jednym z koryt Narwi pomiędzy Pańkami a Rzędzianami (FD28), 23 VIII 1992 – 3 ♂♂ i 1 ♀.

* – w nawiasach podano współrzędne stanowisk w systemie siatki UTM.

7. Dolistowo (Biebrzański PN) – przy moście na Biebrzy (FE23), 2 IX 1990 – 10 exx.
8. Gugny, „Bagno Ławki” (Biebrzański PN) (FE00), 28 VIII 1996 – 1 ♂.
9. Puszcza Białowieska, Siemianówka (FD-96), 9 VII 1991 – 3 ♂♂ przy stacji kolejowej oraz 10 exx. przy moście na Narwi.

Ryc. 1. Występowanie *S. pedemontanum* na Północnym Podlasiu: ■ – dane literaturowe, ● – nowe stanowiska; linią ciągłą zaznaczono przebieg głównych rzek i jezior oraz granice Północnego Podlasia

Opublikowane dotychczas stwierdzenia *S. pedemontanum* z omawianego obszaru pochodzą z Puszczy Białowieskiej (BERNARD, ŁABĘDZKI 1993; ŁABĘDZKI 2001; THEUERKAUF, ROUYS 2001), z okolic zalewu Siemianówka (JÖDICKE 1999; KALKMAN, DIJKSTRA 2000) oraz z okolic Supraśla (JÖDICKE 1999; WENDZONKA 2000).

Analizując rozmieszczenie zarówno opublikowanych, jak i nowych stanowisk można dojść do wniosku, że *S. pedemontanum* lokalnie występuje na obszarze całego Podlasia. Brak liczniejszych stwierdzeń, dotyczących tego gatunku, może więc wynikać z ciągle małej liczby osób zbierających i publikujących informacje o ważkach na terenie Polski, na co zwracają uwagę BERNARD i ŁABĘDZKI (1993). Inną tego przyczyną może być również obserwowana u tego gatunku tendencja do silnych wahań liczebności. SAWKIEWICZ i ŻAK (1966) stwierdzili, że na terenie Śląska prawie nigdy nie pojawiał się on w roku następnym na stwierdzonym uprzednio stanowisku, a co pewien

czas zdarzały się jego masowe pojawy. Taki liczny pojaw wystąpił, według wymienionych autorów, w 1939 roku. Wzrost liczby stanowisk omawianego gatunku w ostatnich dziesięcioleciach został dobrze udokumentowany na terenie Niemiec (STÖCKEL 1983, 1986; UNRUH 1984; KÖNIGSTEDT 1985, – za: BERNARD i ŁABĘDZKI 1993). Jest więc bardzo prawdopodobne, że może mieć to miejsce również w północnej Polsce (BERNARD i ŁABĘDZKI 1993). Potwierdzają to zarówno liczne dane z cytowanego artykułu jak i nowe obserwacje z Podlasia.

Poglądy, co do preferowanych warunków rozwoju larw *S. pedemontanum*, są nie do końca zgodne. Część autorów uważa, że rozwija się on w drobnych i płytkich zbiornikach wodnych z bogatą roślinnością oraz mokradłach (MIELEWCZYK 1978; ASKEW 1988; BERNARD i ŁABĘDZKI 1993) – ostatnio obecność tego gatunku stwierdzono w niewielkim zbiorniku w okolicach Olsztyna (BUCZYŃSKI, CZACHOROWSKI 1998). Według innych źródeł jest on reofilem (SCHORR 1990). W Azji *S. pedemontanum* był obserwowany nad wolno płynącymi rzekami i strumieniami oraz jeziorami, przez które przepływają rzeki (BELYŠEV 1973). Na terenie Niemiec występowanie licznych populacji stwierdzano nad rowami melioracyjnymi, co w Polsce zostało również odnotowane (BUCZYŃSKI 1995), jednak informacje o takich obserwacjach pojawiają się znacznie rzadziej (BERNARD i ŁABĘDZKI 1993).

Zebrane przez autora obserwacje wydają się potwierdzać związek pomiędzy liczniejszym występowaniem tego gatunku a przepływem wody w zasiedlonym przez niego akwenu (stanowisko 1, 6, 7, 9). W miejscu najliczniejszego występowania tego gatunku, przy jazie na Nereśli (st. 1), jego populacja w roku 1992 liczyła co najmniej kilkadziesiąt osobników. Najprawdopodobniej większość larw przechodziła rozwój w rowach melioracyjnych, odprowadzających piętrzoną zaporami wodę, znajdując tam sprzyjające warunki. Obserwacja ta potwierdza występowanie licznych populacji *S. pedemontanum* nad rowami melioracyjnymi także na Podlasiu.

Niewykluczone, że osobniki obserwowane w okolicach Tykocina na stanowiskach „Wołowia” czy przy starorzeczu koło wsi Kiermusy oraz na „Bagnie Żurowisko” koło Krosna, to migrujący przedstawiciele najliczniejszej znanej autorowi populacji przy jazie na Nereśli (st. 1). We wszystkich przypadkach odległość pomiędzy tym stanowiskiem a pozostałymi wahała się od kilkuset metrów do 3–4 kilometrów. Niestety, liczebność tej populacji została drastycznie ograniczona w wyniku silnej burzy i towarzyszącego jej gradobicia. Miało to miejsce w drugiej połowie lipca 1992 roku, tuż po pojawieniu się licznych imagines. W kolejnych dwóch latach odnotowano, co prawda, obecność tego gatunku na wymienionym stanowisku, lecz były to jedynie pojedyncze samce. W kolejnych latach, mimo poszukiwań *S. pedemontanum* nie został stwierdzony. Dopiero w roku 2001 spotkano ponownie kilka osobników w pobliżu tej miejscowości.

Podsumowując należy stwierdzić, że dane o występowaniu *S. pedemontanum* na Podlasiu zdają się potwierdzać wzrost liczebności tego gatunku na Niżu Polskim, jednak liczba stwierdzeń w kolejnych latach podlega dużym wahaniom. Według obserwacji autora potwierdza się również związek liczniejszego występowania tejże ważki ze zbiornikami charakteryzującym się pewnym przepływem wody. Odnotowano również, rzadko stwierdzany w Polsce, rozwój licznej populacji omawianego gatunku w rowach melioracyjnych.

PODZIĘKOWANIA

Autor pragnie serdecznie podziękować doktorowi Pawłowi BUCZYŃSKIEMU za konsultacje i krytyczne uwagi w trakcie powstawania niniejszej publikacji.

PIŚMIENICTWO

- ASKEW R. R. 1988. The dragonflies of Europe. Harley Books, Colchester, 291 pp.
- BERNARD R., ŁABĘDZKI A. 1993. Występowanie *Sympetrum pedemontanum* (ALLIONI, 1766) (Odonata, Libellulidae) na niżu polskim. Wiad. ent., Poznań, 12 (3):163–171.
- BELYŠEV B. F. 1973. Strekozy Sibiri. Izd. Nauka, Novosibirsk, 600 pp.
- BUCZYŃSKI P. 1995. Materiały do poznania ważek (Odonata) Lubelszczyzny. Część I. Wiad. ent., Poznań, 14 (2):75–83.
- BUCZYŃSKI P. 1998. Ważki Odonata rezerwatu „Torfowisko przy Jeziorze Czarnym” i okolic (Pojezierze Łęczyńsko-Włodawskie). Parki nar. Rez. przyr., Białowieża, 17 (2): 87–96.
- BUCZYŃSKI P., CZACHOROWSKI S. 1998. Przyczynek do poznania ważek (Insecta, Odonata) pojezierzy północno-wschodniej Polski. Przegł. przyrod., Świebodzin, 9 (3): 45–55.
- BYSTROWSKI C. 1992. Waloryzacja entomologiczna rzędu ważki (Odonata) w Narwiańskim Parku Krajobrazowym. Maszynopis, Warszawa, 36 pp.
- JÖDICKE R. 1999. Libellenbeobachtungen in Podlasie, Nordost-Polen. Libellula, Mönchengladbach, 18 (1/2): 31–48.
- KALKMAN V. J., DIJKSTRA K.-D. B. 2000. The dragonflies of the Białowieża area, Poland and Belarus (Odonata). Opusc. Zool. Flumin., Flums, 185: 1–19.
- KONDRACKI J. 2002. Geografia regionalna Polski. Wyd. III, PWN, Warszawa, 441 pp.
- KÖNIGSTEDT D. 1985. Nachweise der Gebänderten Heidelibelle (*Sympetrum pedemontanum* [ALL.]) an der Ostseeküste der DDR (Insecta, Odonata, Libellulidae). Faun. Abh. Mus. Tierk. Dresden, 13: 111–112.
- ŁABĘDZKI A. 2001. Odonata – ważki. [w:] GUTOWSKI J. M., JAROSZEWICZ B. (red.), Katalog Fauny Puszczy Białowieskiej. Instytut Badawczy Leśnictwa, Warszawa: 88–91.
- MIELEWCZYK S. 1978. Ważki (Odonata) Pienin. Fragm. faun., Warszawa: 265–295.
- SAWKIEWICZ L., ŻAK M. 1966. Ważki (Odonata) Śląska. Roczn. Muz. górnośląs., ser. Przyroda, Bytom, 3: 73–132.
- SCHORR M. 1990. Grundlagen zu einem Artenhilfsprogramm Libellen der Bundesrepublik Deutschland. Ursus, Bilthoven, 512 pp.
- STÖCKEL G. 1983. Zur derzeitigen Verbreitung von *Sympetrum pedemontanum* ALLIONI (Odonata) in der DDR. Ent. Nachr. Ber., Dresden, 27 (6): 90.
- STÖCKEL G. 1986. Nachtrag zur Verbreitung von *Sympetrum pedemontanum* ALLIONI (Odonata) in der DDR. Ent. Nachr. Ber., Dresden, 30 (2): 90.
- THEUERKAUF J., ROUYS S. 2001. Habitats of Odonata in the Białowieża forest and its surroundings (Poland). Fragm. faun., Warszawa, 44 (1): 33–39.
- UNRUH M. 1984. Neue Fundorte von *Sympetrum pedemontanum* ALLIONI (Odonata). Ent. Nachr. Ber., Dresden, 28 (5): 220–221.
- WENDZONKA J. 2000. Nowe stanowiska niektórych rzadkich w środkowej i wschodniej Polsce gatunków ważek (Odonata). Wiad. ent., Poznań, 19 (2): 124.

SUMMARY

[Bystrowski C. 2003. New date about *Sympetrum pedemontanum* (ALLIONI, 1766) (Odonata, Libellulidae) in Northern Podlasie (north-eastern Poland) Nowy Pam. Fizjogr., Warszawa, 2003 (2002), 1 (2): 209-214.]

The paper presents a few new records of *S. pedemontanum* from Podlasie (north-east of Poland). The data were collected during last 12 years from 1990 to 2001. Systematic observation have been conducted during first two years of the period at the Narev Valley, (on the area of Narev National Park and at Narev Valley near Tykocin), other were recorded during occasional exploration of different parts of Podlasie.

Collected data generally support hypothesis about increase in number of the species on Polish lowland but number of recorded specimens visibly changed in consecutive years. The biggest population of *S. pedemontanum* had developed on irrigation ditches near small dam on the Neręśl (right tributary of Narev river) near Tykocin (UTM: FD19). Numerous population existed there to July of 1992 when was hardly reduced by heavy hailstorm. Only single specimens were observed in 1993 on the locality. In next years the species was not recorded until year 2001 when a few specimen was noted again.